

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Edo Škulj

ŠKOCJAN PRI TURJAKU – TRUBARJEVA ROJSTNA ŽUPNIJA

Primož Trubar je za svoj čas imel zelo dolgo življenje, saj je dočakal kar 78 let (1508–1586), ki se pokrivajo s 16. stoletjem. Vse življenje je bil bolj ali manj tesno povezan z domačo župnijo in župnijsko cerkvijo, v kateri je bil krščen 9. (?) junija 1508, prejel prvo sv. obhajilo, po vsej verjetnosti tudi sv. birmo, vsekakor je pa vanjo redno hodil k nedeljskemu in prazničnemu bogoslužju in tudi h krščanskemu nauku ob nedeljah popoldne. Navsezadnje je bila Rašica, ki je spadala pod župnijo Škocjan do leta 1907, ko se je prefarala v župnijo Velike Lašče, od svoje farne cerkve oddaljena tričetrt ure, kar ni bil razlog za izostanek od rednega bogoslužja. Skoraj gotovo je Trubar katerikrat pri Sv. Kancijanu maševal, morda je pel tudi novo mašo, kar je bila že v tistem času navada. Ko pa je bil vodja slovenske evangeličanske Cerkve in je po zaslugi turjaških baronov župnija Škocjan bila v protestantskih rokah, je skrbel, da je njegova rojstna župnija imela imenitne župnike oziroma pridigarje. Med njimi zanesljivo najbolj izstopa Jurij Dalmatin, ki je prišel za župnika v Škocjan potem, ko je prevedel vse *Sveto pismo* in ga leta 1584 tudi objavil, ter v tej službi ostal do smrti leta 1589 (v Ljubljani), čeprav je zelo verjetno dejansko stanoval oziroma živel na Turjaku.

V tem sestavku bi najprej na kratko orisali (1) ustanovitev župnije in razvoj do 16. stoletju, nato (2) katoliška župnika in (3) protestantske pridigarje oziroma upravitelje do leta 1598, končno pa (4) rekato-lizacijo župnije pod škofom Tomažem Hrenom.

EDO ŠKULJ

1. USTANOVITEV ŽUPNIJE

O ustanovitvi župnije Škocjan pri Turjaku ni nobene listine. V opisu kranjskih župnij je Janez Vajkard Valvasor v knjigi *Slava Vojvodine Kranjske* o njej zapisal: »Župnija sv. Kancijana pri Turjaku je na ozemlju Oglejskega patriarhata in sodi h grofovstvu Turjak; turjaški grof ima pravico patronata (ali predstavitve). To pravico cerkvene podelitve ali umestitve imajo grofje že od pradavnega časa iz neke darilne listine patriarha Gregorja, ki je leta 1260 gospodu Herbardu Turjaškemu podelil vse pravice hkrati z vso oblastjo nad župnijo sv. Kancijana pri Turjaku. Leta 1280 je bil tukaj župnik gospod Baltazar Turjaški.«¹ Kot letnica ustanovitve župnije torej velja leto 1260, kar je danes splošno sprejeto. Kot v številnih primerih tudi tu velja mnenje, da je Valvasor imel na voljo listine, ki jih danes ni več. Glede na dejstvo, da je bil grad Turjak, s katerim so bile povezovane patronatske pravice nad župnijo, v resnici oglejski fevd in da so bili Turjaški oglejski fevdniki, Janez Höfler meni, da je župnijo (na skrajnem severovzhodnem koncu cerkniške pražupnije) ustanovil oglejski patriarh in njene patronatske pravice podelil Turjaškim (tudi Valvasor se izraža tako, kot da je patriarh Gregor pravice Turjaškim leta 1260 podelil, ne pa, da bi bili le-ti resnični ustanovitelji župnije). Zato je mogoče, da je župnija tudi starejša, posebno zato, ker lahko v cerkvi na Gori s prvotnim patrocinijem sv. Janeza Krstnika vidimo staro, morda že v 11. stoletju postavljeno krstno cerkev v okviru cerkniške pražupnije. Od leta 1260 so bile patronatske pravice v turjaških, potrditev pa v patriarhovih rokah.²

Župnijska cerkev v Škocjanu pri Turjaku se ponša z redko listino, ki cerkvi podeljuje odpustke in jo je leta 1363 izdal papež Urban V. v Avignonu, kjer so bivali papeži od leta 1316 do leta 1377 in od koder so vodili Cerkev. Iz te listine je prvič razvidno, da je cerkev posvečena sv. Kancijanu. Dragocene listine – žal – ni več, pač pa jo je – hvala Bogu – Valvasor prepisal. Tudi ne vemo, kakšen je bil povod za izdajo tako pomembne listine. Verjetno je bila takrat sezidana prvotna

1 Prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg, 1689.

2 Prim. J. Höfler, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem – Pražupnija Cerknica*, v: AES 26 (2004), 135-137.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

gotska kapela, ki še danes stoji in je nadomestila sto let starejšo romansko cerkev, kot so pokazala izkopavanja ob prenavljanju leta 2008. Tako je ostalo do leta 1487, ko je beneški patriarh posvetil tri oltarje, kar pomeni, da je že stala triladijska gotska cerkev, katere obrisi so še danes vidni v njeni zunanosti. V tej cerkvi je bil krščen Primož Trubar.

Poleg župnijske cerkve sv. Kancijana in tovarišev je v 16. stoletju župnija Škocjan pri Turjaku imela devet podružnic:

1. *Cerkev Marijinega vnebovzjetja na Železnici*. Valvasor o njej piše: Gradič in sedež plemiča Železnica na srednjem Kranjskem ima do Ljubljane tri milje poti, do Turjaškega gradu pa samo pol ure. Leži na prijetnem kraju zelo blizu župnijske cerkve sv. Kancijana na vzpetini; na desni strani ima lep gozd. Takoj pri njem stoji tudi cerkev Naše Ljube Gospe. Ime Eysenhof je tako nastalo iz kranjskega imena Železnica, kar v nemščini toliko pomeni kot železo, železno rudo. Ker so v okolnih krajih našli železo, so zato ta kraj imenovali Železnica in pred časom železo, ki so ga v okolici nabrali, peljali v fužine in topilnice.³ Valvasor ima tudi risbo cerkve, ki pa več ne ustreza, saj je bila cerkev v 19. stoletju predelana.

2. *Cerkev sv. Jakoba na Malem Osolniku*. Današnja zgradba je menda iz leta 1749. Leta 1874 je dobila glavni oltar iz Škocjana iz leta 1832 z lepimi kipi, ki so bili v letih 2007 in 2008 obnovljeni.

3. *Kapela sv. Pankracija v Turjaškem gradu*. Kljub močni prezidavi gradu po potresu leta 1511 (končana 1521) je ohranjen prvotni romanski prostor s sekundarnim šilastim banjastim obokom, prejkone pa enoten primorsko vplivani gotski prostor iz 14. stoletja z retardirajočo polkrožno absido, po Komelju sekundarno obokan okrog sredine 15. stoletja, s freskami iz okrog leta 1460.⁴ Na patrocinih je mogoče sklepati po poročilu o zaslišanju podložnikov škocjanske župnije v vicedomskem arhivu leta 1598.⁵ Leta 1623 jo je nadomestila nova gajska kapela v poznogotskem slogu, posvečena Brezmadežni

3 Prim. J. W. Valvasor, *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689, XI, 131–132.

4 Prim. I. Komelj, *Gotska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1973, 78.

5 Prim. M. Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747: Cerkevne zadeve I*, Ljubljana 1985, 37.

spočeti. Stara romanska kapela je dobila naziv »Dalmatinova kapela«, ker naj bi se po izročilu v njej skrival protestantski pridigar.

4. *Cerkev sv. Ahaca na Gori*. Cerkev je bila prvotno posvečena sv. Janezu Krstniku. V času Valvasorja (1689) je še vedno bila Marijina cerkev z enim od oltarjev, posvečenim sv. Janezu Krstniku. Po zmagi nad Turki pri Sisku se je uveljavila zahvalna procesija na dan zmage 22. junija, pozneje pa je bila cerkev preimenovana na patrona tega dne, sv. Ahaca, kakor navaja vizitacijsko poročilo 1753. Prvotna krstna cerkev je iz druge polovice 11. stoletja (?). Starejša cerkev (poligonalna centralna zgradba?) je bila po sredini 15. stoletja prezidana v dvola-dijsko dvorano.⁶

5. *Cerkev Marijinega rojstva v Robu*. Sedanja zidana cerkev je bila posvečena leta 1845.

6. *Cerkev sv. Lovrenca na Velikem Osolniku*. V jedru je ohranjena romanska ladja.⁷

7. *Cerkev sv. Primoža in Felicijana v Žgončah*. Verjetno je še srednje-veška zgradba s freskami iz ok. leta 1460 v prezbiteriju.

8. *Cerkev sv. Lenarta v Krvavi peči*. Omenjena je leta 1598, ko so jo požgali protestanti. Sedanja zgradba je iz zgodnjega 16. stoletja, v njej so sledovi fresk »hrvaških« slikarjev.

9. *Cerkev sv. Jerneja na Rašici*. O njej govori Primož Trubar v predgovoru h *Katekizmu* iz leta 1575 v svoji kritiki cerkvenih naročil slikarjem, ko je bil pri njej njegov oče zakristan, in pri tem omenja, da so jo leta 1528 obiskali Turki. Večkrat je bila prezidana (na portalu letnica 1765, na čelu 1839).

Cesar Jožef II. (1780–1790) je določil, da se morajo meje škofij, ki so bile zelo razdrobljene, ujemati z deželnimi mejami, sedež škofije pa mora biti glavno mesto dežele. Tako je Ljubljanska škofija leta 1787 dobila vso Vojvodino Kranjsko, s tem pa je župnija Škocjan prišla pod Ljubljansko škofijo, kjer je še danes. Leta 1789 se je župnija Škocjan začela cepiti. Ustanovljeni sta bili župnija Turjak in lokalija Rob, ki je bila leta 1876 povzdignjena v samostojno župnijo. Z grajsko cerkvijo Brezmadežno spočete na Turjaku je odšla podružnica sv.

6 Prim. I. Komelj, *Gotska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1973; R. Peskar, *Gotika v Sloveniji*, Ljubljana 1995 (katalog razstave).

7 Prim. M. Zadnikar, *Romanika v Sloveniji*, Ljubljana 1982.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Ahaca na Gori, s cerkvijo Marijinega rojstva v Robu pa podružnice sv. Lovrenca na Velikem Osolniku, sv. Primoža in Felicijana nad Žgončami ter sv. Lenarta v Krvavi Peči. Končno je bila z novim letom 1907 podružnica sv. Jerneja na Rašici prefarana v župnijo Velike Lašče. Od devetih podružnic, ki jih je imela pražupnija, sta v župniji Škocjan ostali le podružnici Marijinega vnebovzvetja na Železnici in Sv. Jakoba na Malem Osolniku.

2. KATOLIŠKA ŽUPNIKA

Jernej Krek. Leto dni pred Trubarjevim rojstvom je leta 1507 prišel za župnika v Škocjan Jernej Krek, kot je izsledil Anton Koblar: »17. maja 1507 župnik Jernej Krek (Kraegkh, Rector Ecclesiae s. Conciiani prope Auersperg).«⁸ Krek je zelo verjetno Trubarja krstil in mu bil prvi učitelj, kot je danes splošno sprejeto.⁹ Ostal je v Škocjanu celih 25 let, do leta 1532, ko se je župniji odpovedal, kot je razvidno iz dokumentacije njegovega naslednika.

Martin Veriant. Leta 1532 je Trajan Turjaški prezentiral Martina Verianta. V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani je shranjena listina, ki je bila do leta 1920 v župnijskem arhivu, v kateri Trajan Turjaški za župnijo, izpraznjeno po svobodni odpovedi župnika Jerneja Kreka, izpraznjeno župnijo predlaga 10. marca 1532 za župnika v Škocjanu pri Turjaku gospoda Martina Verianta: »Reverendissimo Domino Marino Grimano ... Sancti Marci Cardinali et almae sedis Aquileiensis patriarchae dignissimo aut eius in spiritualibus vicario generali Trajanus de Auersperg Camerarius Carniolae ... salutem. Ad ecclesiam parochialem Sti. Cantiani prope Auersperg ... per liberam resignationem Domini Bartholomaei Grekh ... vacantem Cujus ius patronatus ad me et haeredes meos tamquam veros et legitimos Fundatores pleno iure spectare dignoscitur. Honestum mihi dilectum Martinum Veriant ... praesentandum duxi. Datum Labaci 26. ianuarii 1532.« – Patriarh Marino Grimani je potrdil Martina Verianta za župnika 10. marca 1532. Tudi ta listina se hrani v Nadškofijskem arhivu: »Joannes Angelus

8 Prim. A. Klobar, *Drobtinice iz furlanskih arhivov*, v: IMK 3 (1893), 200.

9 Prim. *Trubar Primož*, v: SBL.

EDO ŠKULJ

protonotarius ... pro Domino ... Marino Grimano ... vicarius generalis dilecto nobis in Christo Martino Veriant ... salutem ... Vita et morum honestas, aliaque laudabilia tuae probitatis, et virtutum merita super quibus apud nos fide dignum comendaris testimonio nos excitant et inducunt ut tibi reddamur ad gratiam liberales: Cum itaque parochialis Ecclesia St. Cantiani prope Auersperg ... per resignationem Bartholomaei Grekh ... vacuit et vacet ad praesens et quoniam tu ... per magnificum Dominum Trajanum de Auersperg praesentatus existis nos volentes gratiam facere specialem ... praedictam praesentationem ... admittendam duximus ... et admittimus.«¹⁰

Do kdaj je Martin Veriant vodil župnijo, za zdaj ni znano; tudi ne, kdo je bil njegov naslednik oziroma so bili njegovi nasledniki.

3. PROTESTANTSKI PRIDIGARJI OZIROMA UPRAVITELJI

Andrej Savinec. Čeprav je bila po splošnem menju župnija Škocjan pri Turjaku že od leta 1564 v protestantskih rokah, je prvi znani pridigar diakon Andrej Savinec. Leta 1595 je spisal predgovor k prevodu Luthrove postile (1595) in navedel: »Pisanu per Sankt Kocjanu raven Turjaka na ta dan teh dveh bratov s. Primoža in Felicijana v tem lejtju po Kristusovim rojstvu 1595. Vaš brat inu prijatelj v Kristusu Andrej Savinec, cerkovni služabnik tamistu.«¹¹ Savinec je po Trubarjevem nasvetu šel študirat teologijo na univerzo v Tübingen. Zaradi pomanjkanja denarja študija ni končal. Družil se je z Jurijem Dalmatinom in mu pomagal pri pregledovanju in popravljanju *Pentatevha*. Prav tako je pomagal Trubarju pri prepisovanju in popravljanju *Novega testamenta*. Pred 18. novembrom 1579 je postal diakon (pomožni pridigar) v Škocjanu pri Turjaku. Leta 1580 je podpisal *Formulo concordiae*, naslednje leto pa je bil sprejet v revizijsko komisijo za pregled Dalmatinove *Biblije*. Prepisoval jo je na čisto. Ko je leta 1585 škocjansko faro dobil Jurij Dalmatin, je Savinec ostal tu za vikarja in dobival tretjino dohodnine.¹²

10 Prim. E. Škulj, *Jerebova kronika župnije Škocjan pri Turjaku*, Ljubljana 2007, 12.

11 Prim. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1934, 251.

12 Prim. *Savinec Andrej*, v: SBL.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Marko Ksilander. Med letoma 1581 in 1585 naj bil bil pridigar v Škocjanu Marko Ksilander (Lesnik), o katerem je malo znano. Njegov sin Daniel je bil luteranski pridigar v Ljubljani in leta 1592 potujoči pridigar v Begunjah na Gorenjskem.

Janž Švajger. Ta pridigar sicer ni prišel do Škocjana, čeprav si je to srčno želel. Janž Švajger (Kočevje?, 1540? – Ljubljana, 25. 2. 1585) je bil duhovnik v Kočevju in upravitelj pri Herbardu Turjaškem. Širil je novo vero v Črnomlju in postal leta 1569 slovenski pridigar v Ljubljani, kjer si je kupil hišo. Leta 1580 je podpisal *Formulo concordiae* in sodeloval kot član komisije pri reviziji Dalmatinove *Biblije*. Zaradi bolehnosti bi bil rad šel v Škocjan pri Turjaku, a je umrl, še preden so uslišali prošnjo.¹³

Jurij Dalmatin. Baron Krištof Turjaški je prosil stanove za uglednega slovenskega predikanta Jurija Dalmatina. Poudaril je, da škocjanski župnik ne deluje le za grad in turjaške podložnike, ampak tudi za okolico in okoliška gospodstva. Stanovi so dali svoj pristanek in župnijo je dobil Jurij Dalmatin (Krško, 1547? – Ljubljana, 31. 8. 1589). Do 18. leta se je šolal v Krškem pri Adamu Bohoriču, pod čigar vplivom je postal luteranec. Leta 1565 je odšel v samostansko šolo v Bebenhausen na Württemberskem in se po končani latinski šoli leta 1566 vpisal kot štipendist Tyfernovega sklada na univerzo Tübingen, kjer je študiral filozofijo in protestantsko teologijo. Bakalavreat je dosegel leta 1569 in še istega leta magistriral. Disertacija *De catholica et catholicis disputatio*, ki jo je zagovarjal leta 1572, je istega leta izšla v tisku. V letih njegovega študija je Trubar zanj očetovsko skrbel in ga spodbujal k učenju materinščine. Na poziv kranjskih deželnih stanov je leta 1572 nastopil službo slovenskega in nemškega pridigarja v Ljubljani; bil je tudi nadzornik stanovske šole in član cerkvenega sveta. V letih 1585–1589 je bil župnik v Škocjanu pri Turjaku. – V svojem kratkem življenju je Dalmatin izdal veliko spisov, daleč najpomembnejši pa je prevod *Biblija* (1584). Istega leta je izdal tudi *Ta celi catehismus, eni psalmi*, ki je sedmi protestantski tisk z notami in tretja prava pesmarica. Avtor sicer na naslovnici ni naveden, vendar je jasno, da je Jurij Dalmatin, ki je podpisan pod posvetilom Juriju Khislu.

13 Prim. *Švajger Janž*, v: SBL.

EDO ŠKULJ

Pesmarica ima 62 napevov. Iz pesmarice 1574, ki je imela 36 napevov, jih je sprejel 29. Sprejel je vseh sedem napevov iz knjig *Catechismus* (1550) in *Ena duhovska pejsen* (1567), ki so že bili v pesmarici 1574. Na novo pa je sprejel vse napeve iz knjig *Tri duhovske pejsni* (1575) in *Ta prvi psalm* (1579). Tako imamo 34 napevov, kar 28 pa je novih! To je skoraj polovica. Tričetrť novih napevov, to je 21, ima Dalmatinovo besedilo. Vsi napevi iz pesmarice 1584 so prišli v pesmarico 1595. Tako je pesmarica 1584 do takrat najbolj popolna slovenska protestantska pesmarica. Tudi z jezikovnega in glasbenega vidika je najboljša pesmarica. Posebej je treba omeniti, da je s tiskarskega vidika Dalmatinova pesmarica daleč najlepša od vseh slovenskih protestantskih tiskov z notami, in to prav zaradi lepih podob in okvirjev, ki krasijo vsako stran.¹⁴ – Baje so Jurija Dalmatina Škocjanci vrgli raz prižnice, terali ga venkaj in ga hoteli umoriti. Zato je dal Turjaški pobiti nekaj udeležencev. Drugi so razjarjeni prihiteli nad grad, požgali grajski kozolec in skednje. Turjaški je Jurija skrtil in mu dal stanovanje v obokani shrambi pod konjskim hlevom pred gradom, kjer bi ga težko kdo slutil. Dalmatin se je tudi skrival nad luteransko kapelico, ki stoji nasproti grajskemu vhodu, to je bila prva hišna kapelica. Grbi iz 15. stoletja – freske – so še ohranjeni. Vnet pospeševatelj nove vere je bil Herbard VIII.¹⁵ – V evangeličanski matriki piše: »1589 den letzten Augusti umb Mittag selig in Gott verschieden der Ehrwürdige und wohlgelerte M. Georgius Dalmatinus, E. E. Landschaft hie christl. Prädikant, und zu Auersberg bei St. Canzian. Pfarrer, welcher den 1. September bei St. Peter ehrlich ist zur Erde bestattet worden, dem ich Pyroter in der Spitalkirchen die Leichpredigt gehalten aus Isaia c. 56, wo der Prophet klaget, wie der Gerechte umbkomme. Seine Frau hieß Barbara; von seinen Kindern werden Johann und Marcus, beide jung verstorben, und mehrere Töchter angeführt.«¹⁶

Benedikt Pyroter. Jurija Dalmatina naj bi nasledil Benedikt Pyroter. Protestantske matrike v Ljubljani omenjajo njegovo poroko: »Be-

14 Prim. E. Škulj, *Leksikon cerkvenih glasbenikov*, Ljubljana 2005.

15 Prim. E. Škulj, *Jerebova kronika župnije Škocjan pri Turjaku*, Ljubljana 2007, 14.

16 Prim. *Auszüge aus dem Matrikenbuche der Evangelischen im Krain vom J. 1578 bis 1597*, v: MHK 19 (1864), 7.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

zeichnend ist eine solche Predigt, die bei der Copulation des Prädikanten Benedikt Pyroter mit Katharina geb. Andrian, vom Superintendenten Spindler den 12. September 1587 aus Pauli (Hebr 13,4): »Honorabile connubium in omnibus!« abgehalten worden, des Inhalts: »De conjugio sacerdotum, qui impudice et sodomitice antichristianum diabolicum coelibatum tenent ut pseudopetrini.«¹⁷

Nikolaj Wuritsch (Vurič). Že v letu pregona protestantskih predikantov naj bi v Škocjan prišel Nikolaj Wuritsch. Najprej je bil frančiškanski klerik in nato pridigar v Ljubljani. Šel je v Tübingen, kjer se je poročil s Katarino roj. Freier.¹⁸

Ivan Wolfinger. Bil je pridigar na Turjaku po pregonu Vuriča. Dovoljeno mu je bilo 45 fl. plače (22. 4. 1599), dokler ostane na Turjaku. Ni ostal dolgo; dobil je 95 fl. odpravnine.

Janž Znojilšek. Janž Znojilšek (Ljubljana, 1568 – Esens, Hannover, 21. 4. 1659) je z Bohoričem prišel v Wittenberg, kjer je leta 1583 pomagal Dalmatinu kot pomožni korektor pri tiskanju *Biblije* in pri izdaji še dveh tiskov. V letih 1584–86 se je šolal v cistercijanskem samostanu Schulpforta in 1587–88 v Wittenbergu in končal šolanje v Jeni z magisterijem. Vrnil se je v Ljubljano, kjer je bil pridigar in šolski nadzornik. Poročil se je s Suzano Spindler, hčerjo pokojnega ljubljanskega superintendenta Krištofa. Ko je bil leta 1598 pregnan iz Škocjana, je dal požgati cerkev sv. Lenarta v Krvavih peči. Leta 1600 je odšel v Tübingen in v Nemčiji deloval do smrti.¹⁹

4. REKATOLIZACIJA ŽUPNIJE POD ŠKOFOM HRENOM

Z zgodovinskega vidika je zanimivo, kako je rekatolizacijo župnije predstavil tedanji škocjanski župnik Janez Jereb v župnijski kroniki leta 1908. Ni sicer v najbolj ekumenskem duhu, je pa gotovo stvaren izraz tedanje miselnosti.²⁰ Jereb poroča takole:

17 Prim. *Bemerkenswerthe Angaben, ausgezogen aus dem einzelnen Theilen des alten Evangelischen Matrikbuches*, v: MHK 19 (1864), 53.

18 Prim. *Bemerkenswerthe Angaben, ausgezogen aus dem einzelnen Theilen des alten Evangelischen Matrikbuches*, v: MHK 19 (1864), 53.

19 Prim. *Znojilšek Janž*, v: SBL.

20 Prim. E. Škulj, *Jerebova kronika župnije Škocjan pri Turjaku*, Ljubljana 2007, 16-20.

Cerkvena »občina leta 1598 patriarhu toži, da je po sili in zvijačah knezov Turjaških škocjanska fara, ki šteje okrog tri tisoč ljudi, postala zelo luteranska. Naj bi se postavil za župnika Andrej Ribič (Piscator), da faro zopet pokatoličani. Škocjansko faro so nekdej oddajali patriarhi. Neki patriarh, sorodnik Turjaških, je pa podaril njen patronat Turjaškimi s Čušperka (de Zobelsberg). Nad 30 let so ti oddajali faro krivoverskim predikantom. Katoličani so nosili otroke h krstu v sosednje katoliške fare. 14. marca 1598 trebanjski naddiakon Klemen patriarha prosi, naj potrdi za Škocjan župnika Andreja Ribiča, katerega je prezentiral nadvojvoda, ne da bi vprašal luteranskih patronov Turjaških. Istotako 30. marca 1598 priporoči ljubljanski škof Tomaž Hren patriarhu za župnika Ribiča, kaplana v Šent-Vidu nad Ljubljano. '36 let', pravi škof, 'so Turjaški postavili luterane. Proti nasilstvu Turjaških hočem z vicedomom Rabattom in stiškimi opatom vmestiti Ribiča. Kmetov se je v Škocjanu poluteranilo le 20–30. Božja dobrota jih je v veri čudovito ohranila in upam, da se bodo ti luterani kmalu spreobrnil.' Tudi stiški opat Lovrenc se je v posebnem pismu potegnil za Ribiča. In patriarh ga je potrdil za župnika 4. aprila 1598.«²¹

Nadvojvoda Ferdinand je leta 1598 izdal ukaz škofu Hrenu, stiškemu opatu Lovrencu in vicedomu, naj umeste Andreja Piskatorja Ribiča. Tomaž Hren je po župnikovi umestitvi nadvojvodi Ferdinandu poročal, da so škocjanska farna cerkev in podružnice »in gar erbärmlichen Stand Verwüstung gerathen«. Poročal je tudi, da je šel s komisijo na tretji binkoštni praznik,²² 12. maja 1598, od doma, še predno se je dan delal, proti Škocjanu. Dobili so v Škocjanu Vajkarda Turjaškega z mnogimi oboroženimi ljudmi. V cerkvi sta se Ivan Znojilšek in Wolfinger pripravljala na pridigo. Komisija je povedala svoje povelje. Vajkard je ugovarjal, sile pa ni rabil. Predikanta je škof Hren zapodil iz cerkve, kjer sta prepevala luteranske pesmi. Nato je bila okoli cerkve procesija. Potem je Hren novega župnika investiral pred cerkvenimi vrati in ga spremil v cerkev pred oltar. In tam ga je pravilno potrdil za župnika in faranom, ki so se v velikem številu nad 200 oseb zbrali, po pridigi in sv. maši predstavil. Cerkvenih ključev

21 Prim. A. Klobar, *Drobtinice iz furlanskih arhivov*, v: IMK 3 (1893), 200.

22 Na binkoštni torek.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Vajkard ni dal. Potem so Hrenovi dobili v roke župnišče in pregnali oba predikanta z vsem, kar sta imela.

Ko je neki podanik hotel pred cerkvijo iz krščanske pobožnosti zgraditi prižnico, ga je dal Vajkard pripeljati v grad in ga je vrgel v ječo. Oni, ki so komisiji dali meso in drugo, so morali iti na Turjak, kjer so bili kaznovani. Tem, ki so dali hrano komisiji, je Vajkard vzel živino na Čušperški kmetiji. Komisija je prosila, naj zaprte podanike izpusti, pa je Vajkard prinašalca tega pisma vrgel v ječo. Najbolj so grofa šuntali Wolf Hahn, Krištof Witber in Khellner.

Na ponovno prošnjo je Vajkard izpustil ukradeno živino, prepovedal pa je pokorščino novemu župniku. Eden od predikantov je v Turjaškem gradu vsako nedeljo pridigal in s svojim tovarišem siloma terjal desetino. Živina, ki je spadala škocjanskim cerkvam, je bila odgnana. Turjaški je pokosil župnikovo polje in tudi žito je hotel požeti. Od vseh škocjanskih podružnic je ukazal odnesti v grad kelihe, mašne obleke, ključe, tako da v teh cerkvah niti najpotrebnejšega več ni.

Posebno je škof v postscriptumu zatožil Znojilška, da terja desetino in živino, ki spada cerkvam, da s svojim tovarišem pridiga, otroke krščuje »und seine vermeinten Sacramenta des Altars austheilen thuet, fürnemlich aber dieser Verdacht an Ihm vorhanden, weil vor wenigen Tagen S. Leonhard Fialikirchen sogar weit von den Häusern gelegen, durch Feuerprunst ganz und gar in Rauch aufgangen, dass das Feuer auf sein Aufstiftung gelegt worden seie«.

Škof Hren je nadvojvodi Ferdinandu svetoval, naj Znojilška »auch seines geübten und noch täglich übenden hohen Frevels wegen anderen zum Exempel aus dem Land verschaffen thue«. Vajkarda pa naj pokliče v Gradec in naj ga toliko časa v arestu obdrži, »bis Er dem Pfarrer die entzogene Unterthanen wiederumb relaxiert, und Dasjenige, so Er auch dem Pfarrer ... den Gotteshäusern ... gewalttätig genommen ... erstattet hätte. Zum Fall Er aber solches nicht thuen wollte, sodann geruhe E. F. D. uns als Commissarien alle Gewalt zu übergeben ... dass wir auf Herrn von Auersperg Hab und Gut ... zu greifen und von demselben soviel herzunehmen Macht haben sollten, davon dem Pfarrer das Seinige, wie auch den Gotteshäusern Dasjenige wiederum zu restituieren« itd. Nadvojvoda Ferdinand je dal v

EDO ŠKULJ

Gradcu 28. julija 1598 deželnemu vicedomu povelje, naj se Znojilšek za vedno izžene v osmih dneh iz vseh avstrijskih dežel – »auf ewig bandisieret« – in naj se mu vzame premoženje. Ukaz je izvršil 6. septembra 1598 Sigmund Egkh, deželni vicedom.

Jereb je opisal še zaplet s Turjaškimi.

Vajkard in Ditrich sta bila odsotna, ko je prišel deželni sodnik s sto strelci pred Turjak. Znojilšek je moral bežati. Šel je na Hrvaško k Juriju Zrniju. Leta 1599 je zopet prišel na Kranjsko in se skrival s Felicijanom Trubarjem. Leta 1601 je šel v Tübingen.

Deželni sodnik je zahteval od graščine, naj mu izroče Hansa Peera in Hansa Wolfingerja, predikanta. Graščinski pa še pisma niso hoteli odpreti. Hans Peer je glasno vpil, da nadvojvoda in deželni sodnik nista njegova gospoda. Nato je deželni sodnik nekega višjega uradnika graščine, Wolffa Hana, curator ad lites, vprašal, če more on kot načelnik uradov Peeru kaj zapovedati. Wolff Han je odgovoril: »Da, da toliko, kakor drugim turjaškim služabnikom.« Nato se mu je pod kaznijo 500 cekinov zapovedalo, naj v treh dneh Wolfingerja in Peera zvezana pripelje na deželno vlado. On se je izgovarjal, da tega ne more storiti, ker je gospod Vajkard Peeru zapovedal, naj nobenega človeka ne uboga ne nadvojvode ne deželne gosposke in naj se izgovori na njega (Vajkarda). Han se je prestrašil ostrosti sodnikove in prišel sam s tozadavnim Peerovim pismom. Deželni sodnik mu je ukazal, naj se takoj poda na deželno glavarstvo. Tam bo zaprt, dokler se Peer in Wolfinger ne izročita. Ker pri Znojilšku niso dobili drugega kot revščino, so žito iz turjaških kašč in nekaj živine iz hleva odpeljali v škocjanski farovž. Pisar Peer, na čigar glavo je bilo razpisanih 100 gld., je menda ušel. Sigmund Egkh je prosil nadvojvodo, naj naroči Turjaškim, da Peera in Wolfingerja pripeljejo zvezana v Ljubljano. 3. oktobra 1598 je bilo vicedomu Egkhu in vicedomu Jožefu pl. Rabatta zapovedano, da Vajkarda nič več ne preganjata, ker se je opravičil in menda milosti prosil.²³

Iz vsega je razvidno, da so Turjačani bili jako naklonjeni protestantizmu. Vabljava luteranska vera jih je mikala. Plemiči so se še bolj

23 Prim. *Actenstücke über die Vertreibung der Prädikanten von der Pfarre S. Cantian*, v: MHK 18 (1863), 47–51.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

gotovo nove vere oprijeli zaradi sebičnosti, da bi mogli pobrati cerkveno premoženje. Turjačana je bilo sploh težko ugnati. Imel je mnogo prijateljev med deželnimi stanoviti. Lahko si mislimo versko popustljivost s strani vlade. Če bi vlada strahovala graščake in jim slednjič ne dovolila verske svobode, bi graščaki ne hoteli pomagati zoper Turke in bi zanetili pogubne domače vojske, kakor na Nemškem.

Tako je Jereb pojasnil okoliščine, v katerih so v fari delovali protestantski pridigarji.

DODATEK

Rekatolizacija župnije Škocjan pri Turjaku je bila za tedanji čas tako pomemben dogodek, da sta ga opisala tudi (1) Letopis jezuitskega kolegija in (2) Valvasor v svoji *Slavi*.

1. »Župnija sv. Kancijana z osmerimi podružničnimi cerkvami je bila iztrgana iz volčjega žrela. Trideset let in več si jo je prisvajal krivoverski veljak, tako da je v njej navadno vzdrževal dva predikanta. Katoličani so ju skušali nekaj pridobiti s prošnjami, presvetli nadvojvoda pa z ukazom, naj se prostovoljno predata, vendar zaman, vse dokler ni presvetli nadvojvoda po svojih komisarjih pred očmi onega veljaka krivoverskega župnika odslovil in postavil katoliškega. Odlikovala pa sta se pri tej zadevi komisarja, namreč prečastiti izvoljeni škof ljubljanski Tomaž Hren s svojo vnemo in plemeniti gospod Jožef pl. Rabatta Dornberški, svetnik presvetlega nadvojvoda in njegov vicedom na Kranjskem, s svojo razumnostjo. Ena od podružnic, cerkev blažene Marije Božje Matere, je bila svetišče v najbolj svetem pomenu besede. Nekoč, preden je prišla tja kriva vera, je bila znana po velikih ljudskih shodih. Že nekaj tednov potem, ko so cerkev dobili nazaj, prav na praznik sv. mučenca Ahaca, so prišle z banderi Križanega sem molit številne skupine ljudi ne le iz vse okolice, temveč tudi iz oddaljenih župnij in tako so obnovili stari, več kot trideset let opuščeni običaj. Ljudsko množico so ocenili na 14 000 in več. S kakšnim občutkom so vsi ti kmetje sprejeli sprostitev, je pričalo njihovo veselje, medsebojno čestitanje, solze, vzkliki in zmerjanje

krivovercev. Najprej pa so se zahvalili Bogu in takoj za Bogom presvetlemu nadvojvodu in presvetli nadvojvodinji materi, ki je silno goreča zavetnica vseh katoličanov. V tej pobožni zadevi se je izkazala s svojimi prošnjami kot prava zagovornica pri svojem sinu.«²⁴

2. »Ko je v Škocjanu pri Turjaku postala župnija prosta, jo je leta 1585 gospod Krištof, baron Turjaški, deželni upravitelj kranjski itd., kot njen fevdni in zaščitni gospod zasedel z magistrom Jurijem Dalmatinom, pridigarjem slavnih deželnih stanov. Ker pa je bilo tam okrog še precej rimskokatoliških podložnikov, so le-ti ponižno prosili nj. knežjo svetlost, nadvojvoda Karla, za katoliškega župnika, ki naj bi jim negoval duše in vest, da ne bi živeli kakor ovce brez pastirja. Poleg tega pa so sporočili, kako so okoli leta 1564 gospodje Turjaški uvedli tu v Škocjanu luteransko vero in silili vanjo proti njih volji farane, zlasti svoje delavce; posledica je bila, da je bila odpravljena katoliška služba božja, oltarji razgaljeni, kelihi, mašne obleke in druga oprava pokradena, da so redni dohodki cerkve izginili in cerkev propadla. Čeprav pa je nj. knežja svetlost resno naročila gospodu Turjaškemu, naj omenjenega luteranskega pridigarja Jurija Dalmatina odpravi in postavi katoliškega župnika, je vendar stvar ostala nespremenjena do nadvojvodove smrti. Ko pa je nastopil vlado teh dežel nadvojvoda Ferdinand, se je nj. knežja svetlost prav močno zavzela za pisni ukaz svojega vladarskega prednika glede postavitve katoliškega župnika ter dala poslati leta 1597 bratoma Turjaškima, gospodu Herbartu in Vajkardu, ostro povelje, da morata v teku enega meseca za gotovo postaviti katoliškega duhovnika, sicer bo to nj. knežja svetlost z deželnoknežjo oblastjo in ugledom sama storila ... Ker gospoda Turjačana temu povelju v določenem roku nista ustregla, je prišel na deželnoknežji ukaz vicedomski deželni sodnik dne 6. septembra 1598 z več kot sto oboroženimi strelci pred turjaški grad, pobral z gradu vse k fari spadajoče dohodke v živini, žitu in drugih desetinah ter jih spravil v Škocjan, prepodil evangeljskega pridigarja – ta je komaj ušel – in se polastil cerkve.«²⁵

24 *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*, Ljubljana 2003, 26.

25 J. W. Valvasor, *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689, VII, 453 (M. Rupel).